

Gustav Vigelands utstilling i Trondhjems Kunstforening 1897

Kjartan Hauglid

Ph.d.-kandidat, IFIKK, Universitetet i Oslo / seniorrådgiver i De kongelige samlinger

Kjartan Hauglid arbeider med en avhandling om fransk romansk arkitektur. I denne forbindelse har han publisert artiklene «A Deliberate Style. The Patronage of Early Romanesque Architecture in Norway» (Brepols, 2016) og «Understanding Islamic Features in Norwegian Romanesque Architecture» (Medieval Institute Publications, 2018). Hauglids forskningsinteresser er arkitektur i middelalderen med fokus på ikonografi og oppdragsgivere, men han har også tidligere skrevet om Gustav Vigeland. I 2020 er han tildelt Oslo kommunes Vigeland-stipend.

kjartan.hauglid@gmail.com

Sammendrag

Gustav Vigelands separatutstillinger i Kristiania i 1894 og 1899 er godt kjent, men at han også hadde en utstilling i Trondhjems Kunstforening i mai 1897, er et nærmest ubeskrevet blad. Utstillingen ble planlagt under et lengre studieopphold i Firenze i 1896, og motivasjonen for å stille ut i Trondheim var håpet om å få oppdrag for Trondhjem Domkirkes Restaureringsarbeider. Utstillingen resulterte også i Vigelands hittil største salg, da kunstforeningen under utstillingen kjøpte det store relieffet *Helvete* for 2500 kroner.

Nøkkelord

Gustav Vigeland, skulptur, utstilling, Trondheim kunstmuseum, Nidarosdomen

Abstract

Gustav Vigeland's two exhibitions in Kristiania in 1894 and 1899 are well known, but it is almost unknown that he exhibited at the Art Society in Trondheim in May 1897. Vigeland planned the exhibition during a stay in Florence in 1896 where he studied Italian Renaissance art. His main purpose for exhibiting in Trondheim was a chance to be assigned to the restoration workshop at Trondheim Cathedral. His exhibition in Trondheim also resulted in Vigeland's biggest sale to date, when the art society bought the large relief *Hell* for NOK 2500.

Keywords

Gustav Vigeland, sculpture, exhibition, Trondheim Art Museum, Nidaros Cathedral

Gustav Vigelands utstilling i Trondhjems Kunstforening i mai 1897 er et nærmest ubeskrevet blad.¹ Vigelands første utstilling fra 1894 ble gjenskapt i Vigelandmuseet i 2008, og her heter det: «Vigeland hadde kun to separatutstillinger i løpet av sitt liv. Den andre og siste fant sted i Wangs Kunststudstillingslokale (Dioramaet) i desember 1899».² Utstillingen er likevel ikke helt ukjent, for den ble kort nevnt i kunstforeningens hundreårsberetning.³ Vigelands biograf Tone Wikborg nevner også helt kort at han «forberedte [...] seg på å stille ut arbeider i Kunstforeningen i Trondheim».⁴

Helt ukjent for Vigeland-forskningen er derimot to artikler i Trondhjems Adresseavis 9. og 19. mai 1897, signert I.T. og J.T, som med stor sannsynlighet er skrevet av Jens Thiis

(1870–1942).⁵ Det finnes også andre kilder til utstillingen som ikke tidligere er publisert, blant annet en brevveksling mellom Vigeland, Jens Thiis, Sophus Larpent (1838–1911) og Lyder Borthen (1849–1924) i Trondhjems Kunstforening høsten 1896 og våren 1897.⁶ Brevene viser tydelig at Vigeland hadde et sterkt og uttrykt ønske om å arbeide ved domkirken restaureringsarbeider. De viser også at utstillingen var utslagsgivende for at Vigeland ble engasjert ved domkirken. Denne fremstillingen står dermed i kontrast til den allmenne oppfattelsen av at engasjementet ved domkirken var noe han ble tvunget til å gjøre. Viktigst for Vigeland i 1897, var at han under utstillingen gjorde sitt hittil største salg, da det store relieffet *Helvete* ble innkjøpt av Trondhjems Kunstforening til «Det faste Galleri» (ill. 1).

III. 1

Gustav Vigeland: *Helvete*, 1897. Gips, 183 x 388 cm. Trondheim kunstmuseum. Foto: Trondheim kunstmuseum / Dag Asle Langø.

Restaureringen av Nidarosdomen

Da Vigeland i 1898 fikk tilbud om engasjement ved Trondhjem Domkirkes Restaureringsarbeider, hadde han allerede i flere år hatt et ønske om dette. Helt siden 1893 hadde han tegnet skisser og laget flere utkast til et relieff til domkirken.⁷

Restaureringen av kirken tok til i 1869, samme år som Vigeland ble født. Fra første stund var det en forutsetning at en av landets fremste billedhuggere skulle engasjeres. I 1892 henvendte arkitekt Christian Christie (1832–1906) seg til Sophus Larpent og ba ham om å undersøke om ikke billedhuggeren Søren Lexow-Hansen (1845–1919) kunne tenke seg å utføre skulpturer for domkirken.⁸ Lexow-Hansen hadde i 1880-årene gjort seg bemerket med skulpturen *Vala* og var i 1893 som første billedhugger innkjøpt av Trondhjems Kunstforening til «Det faste Galleri».⁹ Larpents fremstøt overfor Lexow-Hansen førte ikke frem, og dette kan ha vært foranledningen til at han sommeren 1893 skrev en artikkelserie i *Dagbladet* med tittelen «Trondhjems Domkirke. Om Restaurationsarbeidets uhistoriske Karakter».¹⁰ I artiklene fikk Christie hard kritikk for ikke å ha engasjert «[...] med middelaldersk Billedstil fortrolige og i dens Teknik vel forfarne Billedhuggere».¹¹ Det var kanskje Larpents innlegg som førte til at Christie høsten 1893 henvendte seg til professor Lorentz Dietrichson (1834–1917) med en forespørsel om han kunne finne en kvalifisert billedhugger. Vedlagt i brevet lå en skisse av det tomme feltet i den såkalte «Kongeinngangen», som skulle fylles med

et relieff, «Maria, Englen, Hyrderne». Senhøsten 1893 viste Dietrichson brevet og tegningen til den da 24 år gamle Vigeland.¹²

Vigeland debuterte i 1889 på Statens kunstutstilling med skulpturen *Hagar og Ismael*, et motiv basert på en fortelling fra Første Mosebok. I 1890 fikk han plass i Mathias Skeibroks (1851–1896) atelier hvor han modellerte relieffet *Sodoma*, igjen et motiv hentet fra Første Mosebok. Skeibrok hadde stor tro på sin unge elev, og til Dietrichson skrev han i desember 1890: « – jeg kjender ingen med hans Forudsætninger og sjældne Betingelser». ¹³ Skeibrok var en sterk pådriver da Vigeland fikk Statens reisestipend slik at han kunne reise til København for videre studier. Her utførte han i 1891 den store gruppen *Kain og hans slekt på flukt*. I 1892 ble gruppen utstilt på Statens Kunstutstilling i Kristiania med tittelen «Forbandet». ¹⁴ Han fortsatte å lage skulpturer med religiøse eller mytologiske motiver, og i Skeibroks atelier modellerte han våren 1892 *Et Kristushode*. ¹⁵

I 1892 fikk Vigeland for andre gang Statens kunstnerstipend. På nyåret i 1893 reiste han til Paris hvor han var hele våren. Her modellerte han blant annet relieffet *Gud skaper dyrene* og en mindre figur, *Gud favner skapningen*. Dietrichson var godt kjent med den unge billedhuggerens produksjon da han høsten 1893 kontaktet Vigeland med tanke på skulpturer til domkirken. Hvordan dette gikk til, forteller Vigeland i et brev til Christie 14. desember 1897: «I Deres Brev til Hr. Professor Dietrichson, Høsten 1893, laa, som De maaske mindes, en Tegning af Feltet over Kongeindgangen. Det skulde jeg søge at udfylde med et Relief: Maria, Englen, Hyrderne. Jeg forsøgte straks, jeg udførte en Tegning». ¹⁶ I samme brev skrev Vigeland: «Samtidig modelleret jeg ogsaa et Hoved (det kvindelige, som sendes)». Brevet til Christie gir også en datering på den tidligste skissen til *Hyrdenes tilbedelse*: «Men først i Januar eller Februar 1894, da jeg havde paabegyndt Arbeidet af Relieffet 'Helvede', anlagde

III. 2

Gustav Vigeland: *Hyrdenes tilbedelse*, 1894. Voks. 34 x 24,5 cm. Nasjonalmuseet.
Foto: Kjartan Hauglid.

jeg Relieffet til Domkirken i Ler. – Jeg arbeidet saa nogen Tid med det, men, saa kom et Uheld, og det faldt ned. Men jeg glemte det ikke, det sysselsatte mig ogsaa under Arbeidet af 'Helvede', og af og til gjorde jeg en Tegning til det. Fra den Tid skriver seg en Voxskisse, som findes her i Atelieret, men, som jeg undlader at sende» (ill. 2).¹⁷

At Vigeland allerede i 1893 og 1894 så for seg en fremtid i domkirken, er interessant da det sammenfaller med arbeidet med relieffet *Helvete*. Og som vi skal se, var ikke Vigelands trange økonomi i slutten av 1890-årene hovedårsaken til at han søkte seg til Trondheim. Gjennom hele 1890-årene arbeidet Vigeland med motiver med utgangspunkt i bibelske fortellinger. De fleste er i dag enige om at det store relieffet *Helvete* er hans hovedverk fra denne tiden. Likevel har ikke dette blitt satt i sammenheng med Vigelands øvrige skulpturer med religiøst innhold fra samme periode. Hans sterke religiøse interesse på denne tiden kommer også tydelig frem i katalogen til hans første utstilling i Kristiania i oktober 1894. I den trykte katalogen finner vi titler som: «Kristushoved» (1892), «Gud skaber Dyrene» (1893), «Helhesten» (1893) (ill. 3), «Kvinden ber for Drankerne» (1893) (ill. 4), «Kristus jager Kjøbmændene» (1893), «Gud favner Skabningen» (1893), «Kristusmaske» (1893), «Dommedag» (1894) (ill. 5) og «Helvede» (1894).¹⁸ Utstillingen fikk bred omtale i avisene, ikke minst fra Jens Thiis, som skrev om utstillingen i tre lengre artikler i *Verdens Gang*.

Thiis fikk en stilling ved Skulpturmuseet under Lorentz Dietrichson i 1889. Gjennom Sigbjørn Obstfelder og Vilhelm Krag ble han kjent med Vigeland, og i 1893–94 modellerte Vigeland en portrettbyste av Thiis. Han var derfor godt kjent med Vigelands tidligere produksjon. Under tittelen «Skulptur» skrev Thiis 24. oktober: «I de Unges Rækker har Tilgangen paa plastiske Talenter ikke været synderlig mærkbar, [...] Men saa møder altsaa her Vigeland med al sin Evne. Han er ung. Lad os agte paa ham».¹⁹ I den andre artikkelen trakk Thiis frem kunstnerens bakgrunn i et treskjærmiljø på Sørlandet, men han viste også til hans litterære interesser: «Fra Gut af var han glad i Biblens Fortællinger med de rige almenmenneskelige Tanker og den billedtunge Stil, der taler saa mægtigt til Fantasien». Den begeistrede skribenten trakk også frem gruppen *Forbannet*, som fra 1894 var utstilt i Nasjonalgalleriets trappeshall.²⁰ I den tredje og siste artikkelen brukte Thiis stor plass på relieffet *Helvete*: «← dette Kolossalrelief, der skal omfatte mer end 100 Figurer, vel den største

III. 3

Gustav Vigeland: *Helhesten*, 1893. Bronse, 19,5 x 43,5 cm. Nasjonalmuseet.

III. 4
Gustav Vigeland: *Drankerne*, 1893. Bronse, 24,5 x 40 cm. Nasjonalmuseet.

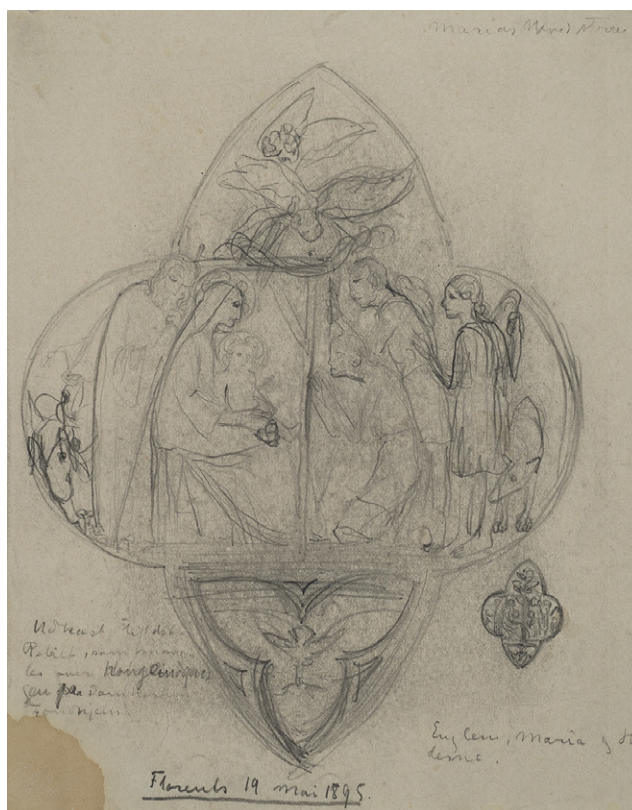

III. 5
Gustav Vigeland: *Dommedag*, 1894. Bronse, 122 x 53,5 cm. Nasjonalmuseet.

Opgave, nogen yngre norsk Kunstner har stillet sig». ²¹ Thiis avsluttet med et ønske om å se relieffet innkjøpt til Nasjonalgalleriet, og helst i et mindre forgjengelig materiale enn gips. Om ikke *Helvete* ble innkjøpt, førte utstillingen i 1894 til Vigelands første salg til en offentlig samling, da Nasjonalgalleriet kjøpte katalog nr. 38, «Sovende Kvinde» i bronse. ²²

Til Berlin og Firenze

Vigeland hadde vist interesse for å arbeide i domkirken både til Dietrichson og Larpent, og gjennom utstillingen i 1894 hadde han vist seg som den mest talentfulle av de yngre norske billedhuggerne. Likevel kom det ingen oppdrag fra Trondheim. Med anbefalingsbrev fra Dietrichson, søkte han i februar 1894 stipend fra Houens legat. Et stipend på 2000 kroner ble innvilget, og Skeibrok, som også var medlem av legatstyret, skrev til Dietrichson at et av vilkårene for reisen var at Vigeland skulle reise til Firenze for å studere renessansens kunst. ²³ Først i februar 1895 forlot Vigeland Kristiania, og etter et lengre opphold i Berlin ankom han Firenze i slutten av april. Her modnet interessen for å arbeide for domkirken, og han tegnet flere skisser, blant annet til relieffet *Hyrdenes tilbedelse*. Enkelte av skissene er datert, den tidligste fra mai (ill. 6). ²⁴ Sommeren 1895 var Vigeland tilbake i Norge. Selv om han hadde tegnet flere skisser i Firenze, kom det heller ikke dette året noen oppdrag fra Trondheim. ²⁵ Et lyspunkt var at Larpent gjennom «Foreningen til Nationalgaleriets Forøgelse» sørget for innkjøp av den store gruppen *Forbannet* for 1500 kroner, det mest innbringende salget hans til da. ²⁶

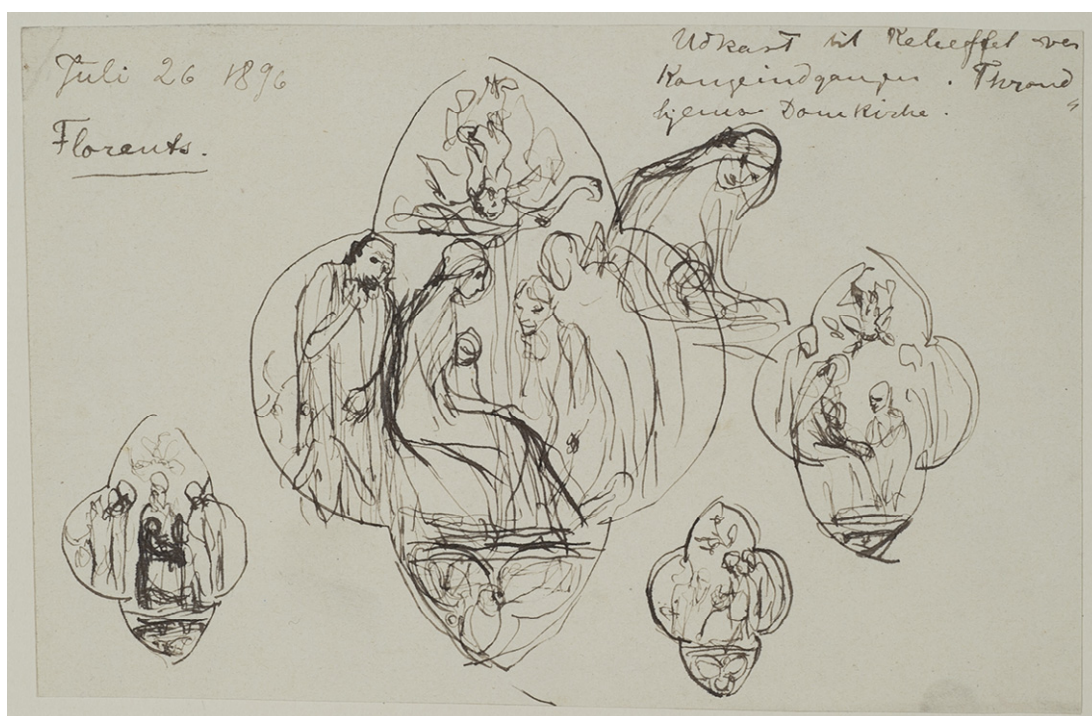
III. 6

Gustav Vigeland: *Hyrdenes tilbedelse*, 1895. Blyant på papir. 209 x 165 mm.

«Udkast til det Relief, som mangler over Kongeindgangen paa Domkirken i Trondhjem / Englen, Maria og Hyrderne / Marias hoved større / Florents 19 Mai 1895». Vigelandmuseet.

Foto: Kjartan Hauglid.

I begynnelsen av februar 1896 reiste Vigeland for andre gang til Firenze, hvor han igjen tegnet en rekke skisser til domkirken. (ill. 7).²⁷ 28. april skrev Vigeland til Larpent at han straks var ferdig med skissene til *Oppstandelsen*.²⁸ På et brevkort datert 9. mai 1896, hadde han nettopp ankommet Roma, og nå skrev han at han skulle fortsette med «Udkastene til det paatænkte Relief».²⁹ Vigelands sterke ønske om oppdrag i domkirken kommer også frem i et udatert brev sendt fra Firenze: «Gid der nu nogen vilde bestille noget af mig, en Figur, et Relief til en Kirke, en Port ... Jeg staar færdig med begge Hænder, men ingen bestiller noget af mig».³⁰

III. 7

Gustav Vigeland: *Hyrdenes tilbedelse*, 1896. Penn på papir, 100 x 155 mm.

«Juli 26 1896 / Florentz / Udkast til Relieffet over Kongeindgangen. Thronhjems Domkirke.»
Vigelandsmuseet. Foto: Kjartan Hauglid.

Etter en lengre reise til Roma, Napoli, Pompeii og Orvieto returnerte Vigeland til Firenze, hvor han ble til 21. august. Under oppholdet utførte han hundrevis av skisser, flere av disse til domkirken i Trondheim. Larpent oppfordret ham til å delta på den «Allmänna konst- och industriutställningen» i Stockholm, som skulle åpne i mai 1897. Vigeland gjorde det klart for ham at han ikke akttet å delta, og at han ikke trodde utstillingen ville føre til noe salg. Derimot hadde han tro på en utstilling i Trondhjems Kunstforening.³¹

Separatutstillingen

Under Vigelands opphold i Firenze utarbeidet Larpent en plan for å finansiere støpingen av *Helvete* i bronse. Han foreslo å selge tolv eksemplarer av en liten barnebyste i bronse for 300 kroner stykket.³² En av bystene ble solgt til Trondhjems Kunstforening våren 1896.³³ Larpent diskuterte antagelig en mulig utstilling med formannen der, Lyder Borthen. Tilbake fra Firenze, skrev Vigeland umiddelbart til Borthen og presenterte ni skulpturer han kunne sende: *Dommedag*, *Drankerne*, *Helhesten*, *Mann og kvinne*, *Kvinnehode* (ill. 8), *Dans* («d. lille Relief»), *Hyrdenes tilbedelse*, *Helvete* og *Forbannet*.³⁴

III. 8

Gustav Vigeland: *Kvinnehode*, 1892. Gips, H 28,5 cm. Nasjonalmuseet.

I mellomtiden hadde Jens Thiis flyttet til Trondheim, hvor han allerede i 1895, bare 25 år gammel, ble leder for Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum. I november 1896 skrev Larpent til Thiis og ba ham ta kontakt med Borthen for å finne ut av hvilke av Vigelands arbeider de ønsket utstilt i kunstforeningen.³⁵ Etter at Thiis i desember 1896 ble valgt inn i direksjonen til Trondhjems Kunstforening, kunne Vigeland konsentrere seg om forberedelsene til utstillingen.³⁶ I februar 1897 fikk han også en hyggelig beskjed fra Larpent, alle de tolv barnebystene var solgt. Larpent forvaltet nå 3600 kroner som skulle brukes til å støpe *Helvete* i bronse. Samtidig tryglet Vigeland om penger: «Det er netop nu i denne Tid jeg trænger Penge, nu, udover i Marts, før Udstillingen min i Trondhjem. Jeg har mange Jern i Ilden, nu ved De at jeg ogsaa har det Relief til Domkirken». Budskapet ble insisterende gjentatt på baksiden av konvolutten: «Husk at jeg har flere Jern i Ilden! Rel. til Tr.hjem Domk».³⁷ Han fikk til slutt låne penger, med pant i *Helvete*.

Høsten 1896 arbeidet Vigeland med en ny versjon av gruppen *Dans*, som han signerte 11. januar 1897 (ill. 9). Med Larpents hjelp ble gruppen støpt i bronse og solgt. Dette var et av de få salgene Vigeland hadde denne vinteren.³⁸ Gruppen ble vist på Statens kunstutstilling, under «2den Ophængning» som åpnet i mars.³⁹ I et brev til Axel Heiberg spurte Larpent om «Hr Konsulen [vil] tillade, at 'Dans' i Bronze, Deres Eiendom, sendes til Trondhjem? Og skulde De indvilge deri, maa V. da forsøge paa at faa den udleveret fra Udstillingen strax – eller først efter Afslutning af Statens Udstilling her?».⁴⁰ I samme brev listet han opp hvilke av hans skulpturer som skulle sendes til Trondheim: *Dommedag*, *Helhesten*, *Drankerne*, *Arbeideren*, *Tvivleren* og *Kvinden, der ser sin Mand dø*, alle i bronse, og i tillegg «Kvindehovedet» i gips. Dagen etter, 1. april, kom det positivt svar fra Heiberg.⁴¹ Larpent var på vei til Danmark, hvor han skulle oppholde seg helt til juni, så for ham hastet det å få sendt arbeidene som var i hans eie. 1. april skrev han til kunstforeningen, hvor han opplyste følgende: «Jeg skal herved meddele, at jeg idag, ifølge Aftale med Billedhugger Vigeland, afsender til Kunstforeningen, med 'Haakon Jarl' sex kasser med syv Arbeider af Vigeland, nemlig en Gipsafstøbning af Kvindehovedet, som Nat.Galeriet eier i Bronze, og følgende mig tilhørende Broncearbeider; Dommedag – Helhesten – Drankerne – Tvivleren – Konen, der ser sin Mand dø – Arbeideren. Gipsafstøbningen sendes uassureret, de sex Broncer ere assurerede for tilsammen 6000 Kr.».⁴²

III. 9

Gustav Vigeland: *Dans*, 1896–97. Bronse. 76,7 x 40 x 26 cm. Nasjonalmuseet.

Den siste åpningsdagen for Statens kunstutstilling var Palmesøndag, 11. april. Rett over påske hentet han Heibergs *Dans*, og Larpent noterte at den ble sendt til Trondheim onsdag 21. april. Dagen etter skrev Vigeland til Thiis og fortalte at utkastene til *Hyrdenes tilbedelse* var ferdig modellert, men ikke støpt. Brevet avsluttes med «Forresten ved jeg ikke om det nytter at sende dem», og det har ikke latt seg gjøre å finne ut om en eller flere av de fire skissene var med på utstillingen (ill. 10).⁴³

Vigeland hadde også planer om å reise til Trondheim for å være til stede under åpningen av utstillingen, men han ble forhindret: «En ubehagelighed er kommet til. Mine Planer m.h.t. Trondhjemsreisen er bleven forkludret ved at jeg har faaet en uformodet Indkaldelse til at deltage i dette Aars Bataljonsamling».⁴⁴ Nå var det viktigst å fullføre den nye versjonen av *Helvete* før han skulle ut i militærtjeneste. Utstillingen i Trondhjems Kunstforening

III. 10

Gustav Vigeland: *Hyrdenes tilbedelse*, 1897. Gips, 47 x 35 cm. Vigelandmuseet.
Foto: Kjartan Hauglid.

åpnet uten at kunstneren var til stede. Den fylldigste kilden til utstillingen er en artikkel i *Trondhjems Adresseavis*:

Fra Kunstforeningen. En Vigeland-Udstilling

Det er sjelden, at man her i Byen har Anledning til at se en Udstilling af Skulpturarbeider. Desto større Opmerksomhed fortjener derfor den lille Samling af Broncer – Relieffer og mindre Statuer – som endnu i faa Dage vil være at se i Kunstforeningen. De egenartede og fængslende Arbeider, der ved Eiernes Velvilje er blevet udlaant til Udstilling i vor By, er af den unge, talentfulde, norske Billedhugger Gustav Vigeland, der paa denne Maade for første Gang presenteres for vort kunstinteresserede Publikum.

Ikke alene i Kristiania, men ogsaa i Udlandet har Gustav Vigelands Kunst vakt en betydelig Opsigt ved sit tankevægtige og idérige Indhold og sin djervt karakteriserende Form. Inden den unge Generation af norske Kunstnere staaer han nu vistnok anerkjendt som den første – den, som ikke alene synes at have mest paa Hjertet, men som med en forbausende frodig Produktivitet har vidst at give sin stemningsterke og grublende Kunstnersjæl Udtryk.

Vigelands Kunst vælger sine Motiver mer fra den religiøse Idékreds, fra Sagn og Mythe end fra det virkelige Liv, og naar det dog altid er Livet, han skildrer, er det, fordi hans Kunst altid søger ned til de dybeste almenmenneskelige Følelser og Grundstemninger – Kjærlighed, Død, Sorg, Tvil og Bøn. Desværre har det ikke lykkedes at faa med til denne Udstilling det af Vigelands Arbeider, som baade ved sine Dimensioner, sin Figurrigdom og sit aandelige Indhold er

hans største Verk og vel utvilsomt ogsaa det betydeligste Billedhuggerarbeide, som nogensinde er udført i Norge – ‘Helvede’ – et mægtigt Relief paa 3½ Meters Længde og 2 meters Høide.

I en Samling Fotografier efter Vigelands Arbeide, der findes udstilled sammen med Skulpturerne, kan man gennem et Par Gjengivelser faa en Idé om Verkets Storslagne Komposition og Stemningsfylde.

Af lignende Art som ‘Helvede’, men langt mindre betydeligt, er det udstillede Broncerelief ‘Dommedag’ med sin eiendommelig opfattede Kristusfigur og sin malerisk livfulde Komposition.

Ikke mindre interessant er den halvt legemsstore Bronzegruppe, som eies af den bekjendte Mæsen Grosserer Axel Heiberg i Kristiania, og som benævnes ‘Dans’. Den inderlige Hengivelse i Dansens langsomme Rythme og det gribende Indtryk af ubodelig Sorg, som selv i Festens Stund præger sig i de to dansendes Ansigter, gjør denne Gruppe til en uforglemmelig Oplevelse for den, der engang har seet den.

Vi skal senere i en nærmere Omtale komme tilbage til Vigeland og hans Kunst. Dette blot for at vække Publikums opmærksomhed.

I. T.⁴⁵

Både stil og innhold minner om de tre innleggene Thiis skrev i *Verdens Gang* i 1894. Dagen etter sto en mindre notis på trykk: «Kunstforeningen, hvor der en Stund har været lidet nyt af Interesse, byder nu paa en Række udmerkede Sager. Vigelands Sculpturarbeider [...] er storslagne i sin Virkning og afspeiler et ligesaa iderigt som produktivt Kunstnergeni. De samlede talrige interesserte Tilskuere».⁴⁶ Trondhjems Brændevinssamlag hadde i en årrekke bevilget betydelige midler til kunstforeningen, noe Borthen sørget for. Bidraget i 1897 var 3000 kroner til innkjøp til «Det faste Galleri». Disse pengene gjorde det mulig å kjøpe det store relieffet *Helvete*.⁴⁷ Innkjøpet ble omtalt i en ny artikkel om utstillingen:

Trondhjems Kunstforening har indkjøbt til det faste Galleri den unge, høit begavede Billedhugger Gustav Vigelands Hovedverk – et kjæmpestort Relief med Titelen ‘Helvede’. Relieffet, der maaler ca. 3 ½ Meter i Bredden og 2 Meter i Høiden, er ikke alene efter sine Dimensioner, men ogsaa ved sin Figurrigdom, sin storslagne Stemning og Fantasifylde vel det betydeligste Arbeide, som moderne norsk Billedhuggerkunst har frembragt.

«Helvede» vakte da ogsaa paa Vigelands Udstilling i Kristiania for et par Aar siden den aller største Opmerksomhed og Beundring inden kunstinteresserede Kredse; man spaaede den 24 aarige Kunstner en stor Fremtid og i Pressen enedes de forskjelligste Kunstretningers Talsmænd om at bringe Kunstneren og hans Verk sin Hyldest.

For tiden er Vigeland beskæftiget med at gjentage sit Verk i en ny og mere gjennomført Udgave af samme Størrelse, og rimeligvis bliver det denne mere modnede og fuldendte Replik af Kunstverket, som kommer til at blive vor Bys Eie. Prisen er 2500 Kroner. Efter al Sansynlighed vil det nye Relief engang i Løbet af Sommeren staa færdigt støbt i Gips og vil da blive sendt herop. Endnu nogle Dage vil der i Kunstforeningen være Anledning til at se en liden Samling af Vigelands mindre Broncearbeider og Fotografier efter hans større Arbeider.

J. T.⁴⁸

Thiis var en pådriver for at kunstforeningen skulle kjøpe inn *Helvete*, men ifølge Vigeland var Larpent også viktig.⁴⁹ I juni var han ferdig med modelleringen i leire. Han reiste til Stavanger og overlot støpingen i gips til den italienske gipsmakeren Giuseppe Carpanini.⁵⁰ Først i oktober ble relieffet sendt til Trondheim, og i midten av november reiste Vigeland dit for første gang for å montere relieffet i kunstforeningens lokale i Trondhjems Sparebank i Kongens gate 4. Begivenheten ble omtalt i lokalpressen: «Billedhuggeren Gustav Vigeland

er ankommet hid fra Kristiania for at opstille sit store Relief 'Helvede', der som bekjendt er indkjøbt til Kunstforeningens faste Galleri». ⁵¹

Til utstillingen i Trondheim ble det ikke utarbeidet noen katalog, og de sparsomme og spredte opplysningene har gjort det vanskelig å finne ut av hvilke verk som var med. I tillegg til *Dans* i bronse, er de syv skulpturene som tilhørte Larpent i hvert fall sikre. Hvilke skulpturer Vigeland selv valgte å sende, har det ikke vært mulig å fastslå sikkert. Wikborg nevner at han på nyåret sendte et par «gotiske» skulpturer til Trondheim: «[...] det nylig utførte relieffet *Hyrdenes tilbedelse* og et *Kristushode* fra så tidlig som 1892». ⁵² Og Vigeland avsluttet brevet til Christie i desember 1897 med: «P.S. De to kvindelige Hoveder skal jeg ikke have tilbagesendt, da det ene er Arkitekt Hofflunds Eiendom, og det andet Konservator Thiis's.» Hvilke hoder dette var, og om de var med på utstillingen, er uklart. Vigeland må også ha hatt et annet salg i forbindelse med utstillingen, for i et brev til arkitekt Axel Guldahl i Trondheim skrev han: «Kjære Guldahl. Ja der er intet iveien for at du i stedet for 'Kvinde, der ser ...' kan faa 'En Tviler'. Jeg har nu ladet den afhende til Støbning, og jeg tror den blir færdig fra Støbereren i Midten af første Uge. Jeg skal da sende den snarest til dig». ⁵³

I omtalene av utstillingen nevnes også fotografier av Vigelands større arbeider. Fotografiet var viktig for Vigeland, og fra første stund engasjerte han profesjonelle fotografer. Senere under arbeidet i Nidarosdomen var han selv aktivt deltagende for å få de riktige vinklene og lyssettingen under opptakene. ⁵⁴ Kanskje inkluderte utstillingen også tegninger til relieffet *Hyrdenes tilbedelse*, som antagelig befant seg i Trondheim samtidig med utstillingen. ⁵⁵

– og endelig et oppdrag!

Som vi har sett, hadde Vigeland ikke bare to, men tre separatutstillinger i 1890-årene. Han fikk rett i at utstillingen i Trondheim ville føre til salg – det hittil mest innbringende i hans karriere. Under sin første reise til Trondheim i november 1897, møtte han igjen Thiis og knyttet viktige kontakter i Trondheims-miljøet.

Felles for Vigeland og Thiis var at de begge søkte seg til Trondheim, og begge fikk til tider stort utbytte av å arbeide der. I litteraturen om Vigeland gis det ofte et feilaktig inntrykk av at han ikke ønsket å arbeide i domkirken. Denne forståelsen bygger på en selektiv lesning av det bevarte brevmaterialet. Det er lett å fremheve et utvalg uheldige sitater, ofte skrevet i et øyeblikks trøstesløshet. Det samme kan sies om Thiis. Hvis vi leser brevene han skrev fra Trondheim i samme periode, finner vi uttrykk for mye av det samme. Dette ble også påpekt av Thiis' biograf Ole Mæhle, som synes han var urettferdig overfor trønderne når han kalte dem «stedige og interesseløse». ⁵⁶ Allerede i januar 1899 beklaget Thiis seg til Gerhard Munthe (1875–1927) og fortalte om en lengsel etter Kristiania: «Gud forbarme seg å bo her hele sitt liv!» og «I det hele tatt blir jeg mere og mere motløs ved å være heroppe». ⁵⁷ Til Vigeland klaget Thiis over at «Han føler seg satt utenfor, ute av øye, ute av sinn, en provinsstørrelse som er halvveis glemt deroppe i Trondhjem. Blir han tatt med på råd? Nei, ingen har bruk for ham, selv avisene returnerer hans artikler». ⁵⁸ Og som Vigeland, hadde også Thiis egne prosjekter som han følte han ikke fikk mulighet til å arbeide med. ⁵⁹ Men både Thiis og Vigeland fikk begge utrettet store ting i årene de arbeidet i Trondheim.

Vi har også sett at Vigeland helt siden 1893 hadde ønsket seg til Trondheim, men selv med Dietrichson som mellommann kom det ingen oppdrag fra domkirken. På nyåret 1898 skrev Vigeland til Trondhjems Domkirkes Restaurationsbestyrelse: «efter at have lært den vakre Domkirke at kjende, [er jeg] mer og mer blevet interesseret i at knytte mit Navn til den gennem mine Arbeider». ⁶⁰ Christie svarte umiddelbart, og først nå var han overbevist om

at de hadde funnet rett mann: «Af Deres sidste Brev, har jeg med Glæde seet, at De interesserer Dem for Oppgaven, og vil gaa ind med den, saasnt De kan».⁶¹ Christies begeistring var nå så stor at han kort etter reiste til Christiania for å besøke kunstneren i hans atelier. I mars 1898 fikk Vigeland den første bestillingen fra arkitekt Christie. Selv om ingen kilder sier det direkte, er det mye som tyder på at utstillingen i Trondhjems Kunstforening var direkte utslagsgivende for at Christie tok kontakt, og at Vigeland fikk engasjementet. Dette varte helt til 1908, da sa Vigeland fra seg nye bestillinger. Helt ferdig med dette store prosjektet var han ikke før i 1910, da han reiste til Trondheim for å montere skulpturene i korbuen. Da hadde det gått 17 år fra han tegnet de første skissene til domkirken.

Noter

- 1 Den er ikke nevnt i Erik Mørstad, «Gustav Vigeland», *Norsk kunstnerleksikon* (Oslo: Universitetsforlaget, 1986), bind 4, 372–385. Utstillingen er heller ikke nevnt i Mørstad, «Gustav Vigeland i 1890-årene. En analyse av relieffet Helvete», *Kunst og Kultur* 70, nr. 1 (1987), 2–30.
- 2 *Billedhugger Gustav Vigelands Separat-Udstilling 1894*, Vigeland-museets skrifter nr. 18 (Oslo: Vigeland-museet, 2008).
- 3 Josef Jervell Grimelund og Olav Flønes, *Trondhjems Kunstforening 1845–1945. Med et kort tillegg om perioden 1945–1954* (Trondheim: Trondhjems Kunstforening, 1955), 113.
- 4 Tone Wikborg, *Gustav Vigeland. En biografi* (Oslo: Gyldendal, 2001), 118.
- 5 De to innleggene er heller ikke nevnt i W.P. Sommerfeldt, *Museumsdirektør Jens Thiis's forfatterskap*, Sjuende-mars-bibliografene nr. 1 (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1946). På denne tiden var det vanligere å signere avisinnlegg med initialer. I et brev til Vigeland beklaget Thiis: «I Verdens Gang får jeg ikke inn en linje, etter at A.A. og hans lille væpner R.T. har fått kunstspaltene i sin makt». Thiis henviste her til Andreas Aubert og Rolf Thommesen. Se Ole Mæhle, *Jens Thiis. En kunstens forkjemper* (Oslo: Gyldendal, 1970), 142.
- 6 Sophus Larpent, «Vigelandiana, kronologiske opptegnelser om Gustav Vigeland 1892–1903», Nasjonalbiblioteket i Oslo, MS. fol. 1821, 139–141.
- 7 Se Kjartan Hauglid, «Flyvende engler og brekende djevelfår» og «Gustav Vigeland i Nidarosdomen. Katalog», i *Gustav Vigeland + Nidarosdomen. To nasjonale ikoner*, redigert av Maria Veie Sandvik, 37–98 og 221–334 (Trondheim: Museumsforlaget, 2019).
- 8 Brev fra Christie til Larpent, 28. november 1892. Nasjonalbiblioteket, bs. 192.
- 9 Grimelund og Flønes, *Trondhjems Kunstforening*, 118 og 123.
- 10 Larpent skrev under pseudonymet «V.s.» og artiklene ble publisert som føljetong i *Dagbladet* 11. juli, 23. juli, 30. juli, 1. august, 8. august, 13. august og 27. august 1893. I september 1893 ble de samlet og utgitt som særtrykk med enkelte tillegg og med undertittel *Storthinget i ærbødighed tilegnet*. Et eksemplar av særtrykket er bevart i Vigelands bibliotek med dedikasjon: «Hr. G.V. ærb.V.s. Aug. 98».
- 11 *Dagbladet*, 8. august 1893.
- 12 Dette forteller Vigeland i et brev til arkitekt Christie, datert 14. desember 1897. NDRs arkiv. Vigelands brev til Christie ble sammen med 23 andre ukjente brev fra Vigeland til domkirken gjenfunnet av forfatteren under forberedelsene til utstillingen «Gustav Vigeland i Nidarosdomen – Flyvende engler og brekende djevelfår», som åpnet i Vigelandmuseet 17. oktober 2002.
- 13 Sitert etter Jan Kokkin, *Mathias Skeibrok* (Oslo: Nasjonalgalleriet, 1990), 24.
- 14 Katalog over Statens Kunststudstilling 1892 (Kristiania 1892), 21, kat. nr. 237.
- 15 Vigelandmuseet, OKK.VM.S.0739. Se også Guri Skuggen, «Gustav Vigelands unge år», i *Billedhugger Gustav Vigelands Separat-Udstilling 1894*, kat. nr. 37.
- 16 Brev til Christie, 14. desember 1897. NDRs arkiv.
- 17 Nasjonalmuseet, NG.S.00957. I Nasjonalmuseets trykte katalog er dateringen «Antagelig 1897». *Norsk skulptur. Katalog* (Oslo: Nasjonalgalleriet, 1997), 216. Vigeland omtaler skissen selv som utført i «Vox».
- 18 Billedhugger Gustav Vigelands Separat-Udstilling 1894.
- 19 Jens Thiis, «Skulptur», *Verdens Gang*, 24. oktober 1894.
- 20 Jens Thiis, «Gustav Vigeland. I.», *Verdens Gang*, 29. oktober 1894.
- 21 Jens Thiis, «Gustav Vigeland. II.», *Verdens Gang*, 9. november 1894.
- 22 *Beretning om Nationalgaleriets Virksomhed i Treaaret 1894–96* (Christiania: Grøndahl & Søn, 1897), 13–14.

- 23 Sitert etter Kokkin, *Mathias Skeibrok*, 25.
- 24 Vigelandmuseet, OKK.VM.T.H000.0001.
- 25 Wikborg, *Gustav Vigeland*, 98–101.
- 26 Riksarkivet, Foreningen til Nationalgaleriets Forøgelse, Foreningsarkiv, RA/PA-0114/F/L001
- 27 Vigelandmuseet, inv. OKK.VM.T.DD00.0207, OKK.VM.T.DD00.0181 og OKK.VM.T.DD00.0237.
- 28 Vigelandmuseet, GV 1162.
- 29 Vigelandmuseet, GV 1164.
- 30 Vigelandmuseet, GV 1172. Se også Wikborg, *Gustav Vigeland*, 114.
- 31 Vigelandmuseet, GV 1177.
- 32 Larpent, «Vigelandiana», 6.
- 33 Trondheim kunstmuseum, inv. TKM-64-1898.
- 34 Larpent, «Vigelandiana», 139–140. Med unntak av «Mand og kvinne i gips», kan alle skulpturene sikkert identifiseres.
- 35 Thiis til Larpent, 25. november og 5. desember 1896. Larpent, «Vigelandiana», 141–142.
- 36 *Trondhjems Adresseavis*, 17. desember 1896, aften.
- 37 Vigeland til Larpent, 20. februar 1897. Vigelandmuseet, GV 1182.
- 38 Kjøperen var til konsul Axel Heiberg. Wikborg, *Gustav Vigeland*, 122 og Larpent, «Vigelandiana», 213–214. Året etter, 22. april 1898, spurte Heiberg om han fikk gi gruppen til Larpent da den ikke passet inn i det Heibergske hjem. Bronsen ble i 1914 innlemmet i Nasjonalgalleriet som testamentarisk gave fra Larpent, inv. NG.S.00954. I Nasjonalmuseets katalog er skulpturen datert 11. januar 1896, men ifølge Larpent, «Vigelandiana», 167, ble *Dans* påbegynt etter 6. oktober 1896. På baksiden er «11 Jan.» tydelig lesbart, så skulpturen må være fullført 11. januar 1897.
- 39 *Katalog over Statens Kunststilling 1897* (Kristiania 1897). Dette året ble utstillingen arrangert på våren.
- 40 Larpent, *Vigelandiana*, 159–160.
- 41 Larpent, *Vigelandiana*, 160.
- 42 Larpent, *Vigelandiana*, 161–162.
- 43 Vigelandmuseet, GV 1089
- 44 Sitert etter Hans P. Lødrup, *Gustav Vigeland* (Oslo: Nasjonalforlaget, 1944), 62. Det originale brevet er ikke gjenfunnet.
- 45 *Trondhjems Adresseavis*, 9. mai 1897.
- 46 *Trondhjems Adresseavis*, 10. mai 1897.
- 47 *Trondhjems Adresseavis*, 22. desember 1897 Aften.
- 48 *Trondhjems Adresseavis*, 19. mai 1897.
- 49 Vigelandmuseet, GV 1090. Ragna Stang, *Gustav Vigeland. Om kunst og kunstnere* (Oslo: Johan Grundt Tanum, 1955), 8–9.
- 50 Wikborg, *Gustav Vigeland*, 119.
- 51 *Trondhjems Adresseavis*, 18. november 1897.
- 52 Wikborg, *Vigeland*, 118.
- 53 Vigeland til Axel Guldahl, 4. desember 1897. Vigelandmuseet, GV 2146.
- 54 Om Vigelands forhold til fotografi, se Guri Skuggen, *Vigeland. Fotografiet* (Oslo: Vigeland-museet, 2012) og Hauglid, «Flyvende engler og brekende djevelfår», 77–82.
- 55 Brev til Christie 14. desember 1897. NDRs arkiv. «Ogsaa under mit Ophold i Florents 1895 udførte jeg Tegninger til Relieffet. Ligeledes under Opholdet i Italien 1896, Tegninger, som fortiden er i Konservator Thiis Besiddelse».
- 56 Mæhle, *Jens Thiis*, 148.
- 57 Mæhle, *Jens Thiis*, 149. «Men forestill Dem å være meg [...] Alene, uten et menneske jeg kan tale med, uten skimt av nogen eller noget, som er i vente».
- 58 Mæhle, *Jens Thiis*, 148. «[...] museets kasse er ganske tom. Og økonomien er her fremdeles meget miserabel».
- 59 Mæhle, *Jens Thiis*, 143. Det var særlig boken om Leonardo da Vinci han var lei for at han ikke fikk tid til å arbeide med: «Men bak alt ligger som den store og viktigste oppgave fullendelsen av min bok om de florentinske tegninger».
- 60 Brev til Trondhjems Domkirkes Restaurationsbestyrelse, 22. januar 1898. NDRs arkiv.
- 61 Brev fra Christie til Vigeland, 25. januar 1898. Vigelandmuseet.